

Çeviri Derslerinde Metin Seçimi Ölçütleri

Rahman Akalın , Edirne

Öz

Çeviri, birer eyleyen olarak çevirmenlerin yönlendirdiği bir eylemdir. Bu gerçek, bilgi teknolojilerinin bu uygulama sahasında varlıklarını yoğun biçimde hissettirdikleri günümüz çeviri dünyası içinde de geçerliliğini korumaktadır. İnsanın merkezde bulunduğu her uygulama sahasında olduğu gibi çeviri alanında da nesnel ölçütlerin bulunup uygulanabilmesi, beklenen ve arayışında olunan bir konu olagelmıştır.

Bugün özerk bir araştırma alanı olarak çeviribilim, salt araştırma alanında (pure research) çeviri olgusuna dâhil bütün boyutları betimlemeye ve buradan üst ilkelere ulaşmaya çalışırken, uygulamalı araştırma alanında (applied research) ise çeviri edimi ile ilgili nesnel ölçütler üretmeyi denemektedir. Bu yönüyle çeviribilimciler, çeviri eleştirisi, çeviri politikası, çeviri araçları alanlarında olduğu gibi akademik çeviri eğitiminde de nesnel ölçütleri aramaktadır.

Konu somut olarak çeviri uygulamalarının yaptırıldığı derslere indirgenirse, çeviri derslerinde metin seçiminin, bugün öznel gerekçelere dayandığı söylenebilir. Bu durum, bu çalışmada seçilen konunun sorunsallaştırılmasını önemli hale getirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, çeviri derslerinde metin seçiminin ölçütlerini saptamaya çalışmaktır.

Anahtar Sözcükler: Çeviri eğitimi, çeviri dersleri, metin seçimi, metin seçimi ölçütleri, çeviribilim

Abstract

Kriterien der Textauswahl im Translationsunterricht

Die Translation stellt eine Handlung dar, die die Translatoren als Handelnde steuern. Dies ist auch in unserer heutigen Translationswelt gültig, in der die Informationstechnologien ihre Existenz auf der praktischen Ebene immer mehr spüren lassen. Seit langem wurde und wird es zu einem Anspruch darauf, gewisse sachgerechte Kriterien im Bereich der Translation herausfischen und einsetzen zu können, wie es auch in anderen praxisorientierten Bereichen der Fall ist, in denen der Mensch im Mittelpunkt steht.

Während die Translationswissenschaft als eine selbstständige Disziplin im rein wissenschaftlichen Bereich (pure research) darauf abzielt, alle zum Translationsphänomen gehörigen Aspekte zu beschreiben und daraus allgemeine Gesetzmäßigkeiten abzuleiten, versucht sie im angewandten Bereich (applied research), sachgerechte Kriterien zur Translationspraxis zu erstellen. Deswegen sind die Translationswissenschaftler auf der Suche nach sachgerechten Kriterien u.a. im Bereich der akademischen Translationsdidaktik, wie es in der Übersetzungskritik, in der Übersetzungspolitik und in Hilfsmitteln für Translation erscheint.

Reduziert man die Problematik auf die Lehrveranstaltungen, bei denen die Translationsaufträge gegeben wird, läßt sich nicht behaupten, dass die Textauswahl im Translationsunterricht auf rein objektive Argumentationen basiert. Dieser Sachverhalt macht die Behandlung der vorliegenden Thematik ausschlaggebend. Das Ziel des Vorhabens ist es, die Kriterien der Textauswahl im Translationsunterricht festzustellen.

Schlüsselwörter: Translationsdidaktik, Translationsunterricht, Textauswahl, Kriterien der Textauswahl, Translationswissenschaft

1. Giriş

Bu çalışmanın oluşmasında sorulan temel araştırma soruları şunlardır: 1. Eğitimciler çeviri uygulamaları yaptırırken metin seçiminde nelere dikkat etmelidir? 2. Her bir uygulama dersi için metin seçimi, çeviri eğitimcisinin yargılarına mı bağlıdır? 3. Nesnellik arayışı ile metin seçiminde bir çerçeve sunmak mümkün olabilir mi? Alanyazın, bu konuları değerlendirmek için bu sorularla meşgul olmuş yeterince ayrıştırmacı çalışmanın olmadığını ortaya koymaktadır.

Çeviribilim araştırmalarının diğer çalışma boyutlarında olduğu gibi genel olarak akademik çeviri eğitimi bağlamında, özelde ise çeviri eğitiminde materyal hazırlama ve metin seçiminin ölçütleri konusunda ortak bir çerçeveye ulaşma, makul bir arayıştır. Zira ‘eğitim’ kavramının kendine özgü konumunu belirleyen etmenlerden biri, akademik açıdan belli bir kitleyi hedef almasıdır. Bu yönüyle eğitim kavramı, ortak bir çerçeveye dayalı standartlaşma kaygısını haklı çıkarmaktadır. Bu normatif alanlardan biri olarak ‘metin seçimi’ konusu, akademik çeviri eğitimi ve başka alanlardaki çeviri uygulamaları şeklinde iki ayrı mecra özelinde tartışılabilir görünmektedir.

Akademik çeviri eğitiminde, çeviri uygulamasının yaptırıldığı dersler, çeviri dünyasının canlandırılmasına hizmet etmektedir. Çeviri dünyası denen gerçekliği belirleyen faktör ise, yalnızca kaynak metin şeklinde tanımlanan çıkış noktası olmadığından akademik çeviri eğitiminde ‘alın ve çevirin!’ şeklinde yaptırılan çeviri uygulamaları amaca yeterince hizmet etmemektedir. Modern çeviri kuramında, özellikle Skopos Kuramı, çeviride ‘aşırı öne çıkarılan kaynak metnin karşısına, çevirinin amacını çıkarmaktadır’ (Vermeer 1986; Amman 2008: 61). O halde bir çevirmenin, profesyonel çeviri dünyasında hareket ettiği nokta, kaynak metin değil ‘çeviri durumu’dur. Bu bağlamda öğrencileri bir metni hangi iletişim durumunda; kimlere yönelik çevirmesi gerektiği konusunda bilgilendirmek ve buna göre görevlendirmek gerekmektedir (krşl. İnci 1997: 84). Ancak seçilen metin, eğitici tarafından oluşturulacak çeviri durumu ile uyumlu olmalıdır. Bu noktada eğitimcilerin çeviri edincini geliştirmeye ya da ölçmeye yönelik biçimde doğru metinleri seçebilmeleri; daha doğrusu, amaçlarına uygun çeviri durumlarını oluşturarak öğrencilere / çevirmen adaylarına sunabilmeleri, çeviri gerçekliği ile örtüşen çeviri derslerinin tasarlanmasına ve planlanmasına zemin hazırlayacaktır.

2. Materyal Seçiminde Nesnellik Sorunu

Akademik çeviri eğitiminde eğitimcilerin bulunduğu ortak kabullerden biri, çeviri derslerinde metinlerin nasıl hazırlandığı ve kullanıma alındığıdır. Gündoğdu’nun işaret ettiği üzere uygulama sahası olarak çeviri edimi, kendiliğinden anlaşılır biçimde öznel olacak ve öyle yürüyecektir. Ancak ‘eğitim’ gibi hedef kitle olarak daha genel bir topluluğa hitap eden bir uygulama alanı söz konusu olduğunda nesnel ölçütleri aramanın gerekliliği, şöyle temellendirilmektedir:

Öteden beri olduğu gibi tek tek kişiler benimsedikleri yöntemlerle çeviri uygulaması yapabilirler. Ama tek tek kişilerin özel olarak çeviriyle ilgilenmeleri değil de, ‘çeviri eğitimi’ söz konusu olduğunda durum değişir. Eğitim kavramı konusu ne olursa olsun, kişiselliğin ötesinde yer alan nesnel ölçütler aracılığı ve yardımıyla öğrencinin konusunu kavraması, konusuna egemen olması amacını içerir (Gündoğdu 2004: 100).

Öncelikle bir çeviri dersi¹ için çevrilmesi amacıyla öğrencilere sunulan her bir metnin o dersin temel müfredatı ile uyumlu ders materyalleri olduğu saptanabilir. Eğitiminin kullandığı materyallerin güçlü ve zayıf yanlarını bilmesi, en etkin materyallerin seçimi ve kullanılmasında ona katkı sunar. Materyal seçiminde esas olan, araçların öğrenme ortamı ve amacına, öğrencilerin bilişsel ve pedagojik özelliklerine uygun hazırlanması ve kullanılmasıdır. Birbirinden farklı öğrenme materyalleri farklı pedagojik nitelikler ve farklı teknik özellikler gösterse de esas olan doğru seçkiyi yapabilmektir.

Bilindiği gibi çeviri bölümleri kurulmadan önce çeviri uygulaması, örneğin yabancı dil öğretimi ya da kültür bilgisinin aktarılması için bir araç olarak görülüyordu. Bugün ise birçok ayağı olan çeviri eğitiminde çeviri uygulamaları hem bir araç hem de amaçtır. Eski yaklaşımlara dönmek gerekirse:

Çeviri alıştırmaları kitaplarında (Gallagher 1985, Schneider 1976, Haensch 1982) metinlerin zorluk dereceleri için “kolay, orta, zor” gibi sınıflandırmalar yapılmaktadır. Ancak bu yüzeysel sınıflandırma doğal olarak nesnellik sorununu ortaya çıkarmaktadır ve kime göre zor? Hangi durumda zor? Neye göre zor? gibi soruları sorulabilir hale getirmektedir. Eğitiminin bu soruların hepsine tek tek yanıt verdiği düşünülse dahi, kendini gerekçelendirmede sorun yaşayacağı açıktır.

3. Çeviri Eğitiminde Metin Seçimi İle İlgili Genel Görüşler

Bilindiği gibi çeviri uygulaması, yabancı dil öğretimi için bir araç olarak görülmüş; hatta yabancı dil öğretimi ile ilgili yöntemsel bir yaklaşıma adını da vermiştir. Bu yönü ile çeviri uygulamasının bir araç olarak işlev gördüğü yabancı dil öğretimi ile bir amaç olarak ‘çeviri edinci’nin bir çıktı biçiminde hedeflendiği akademik çeviri eğitimi arasında bir ayırım yapılabilir. İlerleyen bölümlerde akademik çeviri eğitimi özelinde değerlendirmeler söz konusu olacaktır, ancak ilk değerlendirmeyi, genel bir düzlemde yapmak yerinde olacaktır. Zira hangi işlemlerle kullanırsa kullanılsın bir ders içeriği olarak çeviri uygulamasını şekillendiren dinamikler birbirine benzemektedir.

Reiß, ismine ağırlıkla çeviribilim literatüründe rastlanabilecek bir kuramcıdır, ancak yabancı dil öğretimindeki çeviri uygulamaları için bir değerlendirme yapmış ve metin seçiminde göz önünde bulundurulması gereken noktaları “metin tipi ve metin türü, (güdüleme ve bilgi düzeyi bakımından) metnin konusu, çeviri yönü, metnin zorluğu” (Reiß 1977: 541 ve devamı) şeklinde sıralamıştır.

Bu noktada ‘metin tipi’ (Texttyp) kavramının ‘metin türü’ (Textsorte) kavramının üstünde yer alan genel ve bütünüleyici bir kapsamda bulunduğu ifade edilmelidir. ‘Metin tipi’ kavramı, dilin işlevleri açısından bir metindeki baskın işlevler temelinde yapılan bir gruplandırmanın sonucu iken, ‘metin türü’ kavramı ayrı ayrı çeşitli metin tiplerine giren tek tek türleri ifade etmektedir. Yukarıdaki noktalardan bir

¹ Bu çalışmada ‘çeviri dersi’ kavramı ile kastedilen, çeviri edinci oluşturmak ve/veya pekiştirmek için çeviri uygulamalarının yaptırıldığı derslerdir. Zira akademik çeviri eğitimi çerçevesinde çeviri uygulamalarına birbirinden farklı derslerde başvurulmaktadır. Öyle ki bir çeviri uygulaması, kuramsal bilgilerin aktarılması, dil, metin ve kültür edinçlerinin geliştirilmesi ve/veya pekiştirilmesi amaçlarına dönük bir araç olarak kullanılabilir. Bu işlevinden farklı olarak ‘çeviri dersi’ kavramı, bu çalışma çerçevesinde, çeviri uygulamalarının bir amaç olarak görüldüğü dersleri imlemektedir.

diğeri olarak görünen metnin konusu, çeviri derslerinde üzerinde çeviri uygulaması yaptırılan metinlerin seçiminde, belirlenmesinde eğiticileri yönlendiren başlıca faktör gibi görünmektedir. Eğitici, çeviri uygulamasını bir araç olarak değerlendiriyorsa, aktarmak istediği konunun anlaşılması için, anlatım becerilerinin geliştirilmesi için, ya da bir konunun anlaşılıp anlaşılmadığını veya anlatım becerilerinin gelişip gelişmediğini ölçmek gibi çeşitli niyetlerle çeviri uygulamasına başvurabilir. Bir diğer faktör olarak Reiß tarafından ifade edilmiş olan ‘çeviri yönü’ ise, bir ders kapsamındaki hedefler ve öğrenme çıktıları ile yakından ilişkili bir konudur. Bir çevirmen adayı / öğrenci çeviri sürecinde iki dünya temelinde ve bu iki dünya ile ilgili işlemleri izler; diyesi kaynak dünyayı çözümleyip anlarken, diğer kutupta; tarafta (çevirinin çift taraflılığı) erek dünyanın tasarımını yapar. Bu analiz ve sentez süreçlerinde derste konulan amaca göre çeviri yönü değişebilmektedir. Metin seçimindeki ölçütlerinden biri olarak ifade edilebilecek ‘metnin zorluğu’ ise, tanımlanmamış ve içeriklendirilmemiş biçimiyle görelî ve bu yüzden muğlak bir ölçüt gibi görünmektedir.

Nord (1995: 174-178), zorluk çeşitlerinden “metne bağlı zorluklar, çevirmene bağlı zorluklar, çeviriye bağlı zorluklar, çalışma tekniği açısından zorluklar” (çev.: RA) şeklinde söz ederken, metne bağlı bazı özelliklerin, çevirideki zorluklara temel teşkil edebildiğine dikkat çekmektedir.

4. Çeviri Derslerinde Metin Seçimi Ölçütleri

Çeviribilim alanyazını içerisinde çeviri derslerinde kullanılan metinlerle ilgili en kapsamlı yaklaşım Kautz’da (2000: 145-155) bulunmaktadır. Kautz’a göre bir metni bir çeviri dersi için uygun kılabilecek hususlar şöyle sıralanmaktadır: “didaktik uygunluk, güvenilirlik, konusal uygunluk, zorluk derecesi, metin tipi, uzunluk, ilgi uyandırma, güncellik” (çev.: RA).

Elbette bu konuda birbirinden farklı sınıflamalar, bölümlenmeler yapılabilir. Ancak alanın genel kaynakçası içerisinde öne çıkan noktaları bütüncül bir kavrayışla ele almak gerekirse: metin seçiminde göz önünde bulundurulacak hususlar, bu çalışma kapsamında Kautz’un (2000: 145-155) bakış açısından kökenlenerek, ancak özgün bir yaklaşımla yorumlanarak ve pekiştirilerek sekiz ana başlık altında toplanmaktadır. Bir diğer husus olarak ‘metin seçimi’nin eğitici tarafından tasarlanacak ‘çeviri durumu’ ile yakından ilişkili olduğu belirtilmelidir. Zira her metin, kaynak dünyanın ve erek dünyanın karşılıklı etkileştiği belli bir çeviri durumuna bağlıdır. Ancak ‘çeviri durumu’nun tasarlanması, metin seçimi konusunu ne gereksizleştirmekte ne de önemsizleştirmekte, aksine merkeze yaklaştırmaktadır.

a. Didaktik Uygunluk

Metin, öğrencilerin hem çeviri becerilerini hem de metinle kurdukları ilişkiyi geliştirebiliyorsa, öğrencilerin dil ve kültürdeki becerilerini geliştirmelerine olanak tanıyorsa, çeviri eğitiminde verilen alanlarla uyuyorsa didaktik açıdan uygundur (bkz. Kautz 2000: 147). Bu bağlamda materyaldeki dilin ve ifade biçiminin çevirmen adaylarının pedagojik seviyelerine uygun olup olmadığı kontrol edilmelidir. Genel olarak bir materyalin kullanımını onun pedagojik ve didaktik uygunluğunu ön koşar.

Çeviri uygulamalarının 'metni okuyun, sonra çevirin!' biçiminde yaptırıldığı derslerde çeviri edincini geliştirme hedefinin tartışmalı hale geleceğini belirten Öztürk (1998: 384 vd.) ve Hönig'e göre (2001: 61) çeviri süreci, çevirmenin iletişim durumu, iletişim kanalı, ifadelerin işlevlerini göz önünde bulundurarak iletişim niyetini olabildiğince uygun şekilde gerçekleştirebileceği anlam birimleri ve sözdizimsel yapıları seçtiği bir süreçtir.

Genel düzeyde sekiz yarıyıllık bir ders izlencesinde bir hedef olarak konan 'çeviri edincinin kazandırılması'na hizmet edecek materyaller, program çıktıları ile uyumlu olmalıdır. Çeviri edincinin tanımlarından biri, Eruz 'a atıfla şöyle yapılabilir:

Çeviri edinci, tüm çeviri sürecini saydamlılaştırarak ve erek metin oluşturma aşamalarını dizgeleştiren 'araştırma yöntemlerini' bilmenin ötesinde, metin oluşturma tekniklerini, metin türü geleneklerini, kuramsal altyapıyı ve uzmanlık alanı donanımını beraberinde getirir (Eruz 2003: 57)².

O halde sekiz yarıyıllık ders izlencelerinde her bir dersin içeriği ve amacı, temel hedef olarak 'çeviri edinci kazandırma' ile örtüşmek durumundadır. Özel düzeyde ise, çeviri dersine çevrilmesi için sunulan metnin didaktik açıdan uygunluğu, bu metnin bir ders materyali olarak ilgili dersin öğrenme çıktıları ile uyumlu olmasından geçmektedir.

b. Güvenilirlik

Metin, bir ana dil kullanıcısı tarafından oluşturulduysa, belirli bir metin türüne örnek oluşturuyorsa, bir bütün teşkil ediyorsa (metinsellik ölçütleri), özgün biçimiyle kaynakçası ve atıflarıyla veriliyorsa güvenilirdir, inandırıcıdır (bkz. Kautz 2000: 148). Öğrencilerin/ çevirmen adaylarının, eğitici tarafından oluşturulan çeviri durumunda özgün metinlerle çalışmaları, daha önce bir çeviriye; diyesi bir dönüştürüme maruz kalmamış metinlerle çalışmaları, onları doğal çeviri gerçekliğine; başka bir deyişle yürüyen çeviri dünyasına yaklaştıracaktır. Eruz'un da (2008: 60) haklı biçimde dikkat çektiği gibi "çeviri eğitiminde güncel metinlerle çalışmak önemlidir, başka bir deyişle metinlerin 'canlı ve gerçek' olmaları gerekmektedir". Eruz, bu görüşüne ekle 'canlı' metni "piyasada gerçekten uygulamaya giren metin, yani piyasada çevrili yapılması olanaklı özgün ve gerçek metinler" olarak tanımlamaktadır. Her çeviri, çeşitli açılardan belli kayıpları, kaymaları beraberinde getirdiğinden profesyonel çeviri dünyasında çevirmenler, özgün bir dil ve özgün metinlerden yola çıkmakta ve aracı / aktarıcı bir göstergeler sistemini devreye sokmaktan kaçınmaktadırlar.

Bir başka konu olarak metin edinci gelişkin öğrenciler, her metnin belli bir metin tipi kategorisine dâhil olacağını bilir, o metin özelinde işlevlerden hareketle hiyerarşik saptamaları yapabilir ve metin türünün ne olduğunu söyleyebilir. Erek dünyada tasarımı yapılarak erek dizge içerisinde erek dilin araçları ile üretilecek metin de tıpkı kaynak metnin belli bir türe ait özellikleri göstermesi gibi belli bir türe ait özellikleri gösterecektir. Belli bir türe ait özellikler gösterecek olan kaynak metinler, yanı sıra yapı ve anlam; diyesi yüzey yapı ve derin yapı düzleminde parçaları birbirleri ile tutarlı bütünler oluşturmalarıdır. Bunların dışında eğitici, derse getirdiği bir metnin güvenilirliğini, kaynağını açıkça vererek sağlayabilir.

² 'Çeviri edinci' kavramı ile ilgili başka tanımlamalar için bkz. Akalın 2016, Birkan-Baykan 2013, Eser 2014.

c. Konusal Uygunluk

Metin, kültürel ve iletişimsel açıdan erek dildeki kitle için ifade gücü taşıyorsa, öğrencilerin/ çevirmen adaylarının gelecekteki meslek yaşantıları için anlam ifade ediyorsa, öğrencilerin kültür ve alan bilgilerini geliştirmelerine hizmet ediyorsa didaktik açıdan uygundur (bkz. Kautz 2000: 149). Akademik çeviri eğitimindeki dersler, çeviri edincinin birer bileşeni olan “dil edinci, metin edinci, kültür edinci, kuram bilgisi ve edim edinci” (Akalin 2016: 61) boyutlarını kazandırmaya yönelik verilmektedir.

Çeviri uygulamaları, akademik çeviri eğitiminde genel olarak temel bilgi ve beceri alanlarını geliştirmeyi hedeflese de çeviri uygulaması yaptırılan dersler, ağırlıklı ve genellikle edimsel edinci geliştirmeye yönelik dersler olagelmıştır. Bugün bu dersler, genel olarak edebi metinler çevirisi, uzmanlık alanları çevirisi ve teknik metinler çevirisi şeklinde temel alanlara ayrılabilir. Bu temel alanlar ve alt çalışma konuları, akademik çeviri eğitimini içerisinde, Bologna Süreci'nin de öngördüğü biçimde, Türkiye örneğinde seçmeli dersler biçiminde verilmekte ve öğrencilerden / çevirmen adaylarından bir uzmanlık yönelimi beklenmektedir. Bu yolla birbirinden farklı çevirmenlik alanlarında terim çalışmaları ve çeviri uygulamaları yaptırılmakta ve öğrencilerin kültürde ve çeşitli alanlarda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Özel olarak çevrilmesi için öğrencilere / çevirmen adaylarına sunulan metnin, onları farklı çevirmenlik alanlarında zenginleştiriyor ve ufuk açıcı bir rol oynuyorsa konusal açıdan uygun olduğu savunulabilir. Konusal açıdan doğru seçilmiş bir metin, yanı sıra öğrencilerin / çevirmen adaylarının arkaplan metinlerine ve koştut metinlere başvurmasını sağlayacak, çevirmenlik edincinin alt donanımlarından biri olarak değerlendirilebilecek ‘araç bilgisi’³ nin geliştirilmesine de zemin hazırlayacaktır.

d. Zorluk Derecesi

Bu noktada, Nord'un (1995: 174-178), zorluk tanımı çerçevesinde şunlar söylenebilir: Metin, konusal ve içeriksel açıdan eğer, öğrencilerin dil, kültür ve alan bilgilerine uyuyorsa, verilen çeviri görevinde ve çeviri eyleminde çalışma tekniği açısından onların çevirmenlik becerilerine uyuyorsa, zorluk derecesi bakımından uygundur (bkz. Kautz 2000: 150).

Königs (1986: 11), çeviri derslerinin başlangıç aşamasında öğrencilerin arkaplanını kavramakta zorluk çekmeyecekleri metinlerle çalışmayı önermektedir. Bu metinlerde sözcükler/ söz öbekleri, erek dile uygun (adäquat) biçimde aktarılabilir türden sözcükler/ söz öbekleridir ve metin yapısı ile cümle yapıları görece kolay ve keşfedilebilir niteliktedir. Çalışma tekniği açısından Nord, şu ek saptamayı yapmaktadır:

Dokümantasyon materyallerinin, terminoloji listelerinin, erek dildeki koştut metinlerin ve metin şablonlarının hazırlanması, çeviri görevini kolaylaştırır. Yardımcı malzemeler olmaksızın ya da yetersiz yardımcı araçla çeviri, altından kalkılması oldukça zor bir iş halini alır (Nord 1995: 178).

³ Araç bilgisi, çevirmenin ‘yardımcı araçları bilip tanınması, bunları kullanabilmesi, hangi bilgiyi nerede ve nasıl bulacağını bilmesi’ gibi bilgi ve becerileri kapsayan bütünlüklü bir donanım alanıdır.

Başka bir deyişle ‘araç bilgisi’ biçiminde kavramsallaşabilecek ve çeviri edinci içerisindeki alt boyutlardan biri olan ‘çeviriye yardımcı materyallerin kullanımı’ bir metnin zorluk derecesi açısından öne çıkmaktadır. Bir metnin zorluk derecesi konusuna Reiß (1974: 5) şöyle bir açılım getirmekte ve üçlü bir bölümlenme yapmaktadır: “1. dilsel (örneğin söz dizimsel-anlamsal yapıda), 2. konusal (örn. metin içeriğine bağlı) ve 3. teknik (metnin sunuluş biçimine bağlı) zorluk faktörleri” (çev.: RA).

Dilsel zorluk konusunda dil öğrenenlerin seviyelerini ölçmeye, değerlendirmeye yarayan ‘Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı’ bir genel geçer ölçüt olarak değerlendirilebilir niteliktedir. Konusal ve teknik zorluk faktörleri ise, çeviri uygulaması yaptırılan/ yaptırılacak dersin içeriği ve dersin işleniş yöntemlerine gönderme yapmaktadır ve burada belirtilen diğer ölçütlerle birlikte ve tümleyici biçimde eğitici tarafından dikkate alınmak durumundadır.

Nord (2013: 48) “çeviri edincinin sistematik olarak yapılandırılması gerektiğini” ifade ederken metnin zorluğundan değil, haklı olarak çeviri görevinin zorluğundan söz etmektedir. Ona göre “bir çeviri görevinin zorluk derecesi [...] hedef kitleye göre belirlenmelidir. Zorluk derecesi ise yardımcı araçların hazırlanması, ekiplerin eğitilmesi, belirli metin parçalarını çıkarmak vb. ile belirlenir”. O halde bir çeviri eğitimsi, öğrencileri için bir kaynak metinle birlikte bir çeviri durumu yaratırken; çeviriye eşlik eden/ edecek materyalleri iyi planlamalı, öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerini saptamalı, eksikse pekiştirmeye çalışmalı ve metinde zorluk üretmesi olası bölüm ve parçaları gerekirse çıkararak metinde düzenlemeler (metinselliği bozmayacak biçimde) yapabilmelidir.

e. Metin Tipi

Metin, erek dil alımlayıcılarının yabancıları olmadıkları bir metin tipi kategorisine dâhilse metin tipi açısından uygundur. Bu yönü ile çeviri eğitimsinin, çalışacağı metinlerle ilgili olarak metin tipi ve metin türü ayrımlarını yapabilmeleri önem kazanmaktadır. Kautz (2000: 151) metin seçiminde göz önünde bulundurulacak hususlardan söz ederken ‘metin türü’ (Textsorte) kavramını kullanmaktadır ancak Reiß’in (1976) metin sınıflandırmasına koşturarak “bilgilendirici, dışavurumcu ve işlemsel metinler” ayrımını öne sürmektedir, dolayısı ile ‘metin tipi’ni öne çıkarmaktadır. Bu noktada çeviribilim araştırmalarının metindilbilim alanı ile kurduğu disiplinlerarası ilişkilerin sonucu olan çalışmalar, modeller, yaklaşımlar temel alınabilir. Reiß’in “Çeviri Odaklı Metin Sınıflandırması” (Übersetzungsorientierte Texttypologie 1976) adlı yaklaşımı, ölçüt oluşturucu bir modelledir.

Eruz’un (2008: 60) ‘Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi’ dersi için ortaya koyduğu şu görüş, çeviri uygulamalarının yaptırıldığı derslerde de geçerlidir: “Gerçek çeviri bağlamları bulunmasa da, bir doğum, ölüm ilanı ya da bir sünnet, nikâh davetiyesi kaynak ya da erek kültür normlarını göstermek açısından işlevsel metinlerdir”. Bu bağlamda akademik çeviri eğitimi çerçevesinde ilerlemeli bir biçimde dilsel ve teknik açıdan zorluk seviyesini artıracak biçimde farklı metin tipi kategorileri ve metin türlerinden örnekler sunulmalı ve çevirisi yapılan dil çiftleri temelinde birbirinden farklı metin gelenekleri ve özellikleri öğrencilere/ çevirmen adaylarına gösterilmelidir.

Bugün çeviri eğitimcilerinde de kurumsal çeviri eğitimi alan öğrencilerde de ‘çeviriyi yönlendiren başlıca ilkenin metin tipi’ olduğuna ilişkin bir algı söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda bu algının kökenlendiği yaklaşımı ortaya atan Reiß⁴ (1976) metinlerin özelliklerine dayanarak KM ile EM arasındaki eşdeğerlik ölçütlerinden hareket ederken, Nord, modeli olan Döngü Şeması’nda (1989; 1991) kaynak metin yerine önerdiği ‘durum içinde metin’ (Text in Situation) tanımlamasına yer vermektedir. Bu, her metnin belli bir iletişim durumunda anlam ve bağlam kazandığına gönderme yapan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda metnin iletişim durumunun saptanması, metin çözümlemesi ile mümkün olabilir.

Konu çeviri derslerine indirgenirse, Nord (2013: 50), eğitimcinin bir taraftan kaynak çözümlemesine de olanak tanıyacak şekilde kaynak durumla ilgili bilgileri paylaşması, diğer taraftan erek durumu oluşturacak bilgileri öğrencilerle/ çevirmen adayları ile paylaşması gerektiğine işaret etmektedir.

f. Uzunluk

Bir metin, zaman açısından dersin planlamasına uyuyor ya da uygun hale getirilebiliyorsa, uygundur (bkz. Kautz 2000: 153). Öğrenciler/ çevirmen adayları, çeviri derslerinde başı ve sonu belli metinler ile, dersin zaman planına uyacak şekilde çalışabilmektedirler. Özellikle edebi metinler örneğinde çalışırken bir metin 3-4 haftaya hatta bir ders dönemine yayılmaktadır. Burada dikkat edilecek husus, proje öncesi yapılan kaynak metin çözümlemesinin metnin çevirisi devam ettiği sürece metin dışı ve metin içi faktörler temelinde göz önünde tutulması olacaktır.

g. İlgi Uyandırma

Bir metin, öğrencilerde merak uyandırıyor, güdülenme yaratıyorsa uygundur. Bu koşul, konusal uygunluk ile birlikte değerlendirilebilecek niteliktedir. Bu bağlamda çevrilmesi için derste sunulan metin, kabul edilebilir olmalı; diyesi öğrencilerin/ çevirmen adaylarının beklentileri ile uyumlu olmalıdır. Çeviri uygulaması yaptırılan derslerde, ders ortamında yer yer bireysel çalışma, yer yer grup çalışmaları söz konusu olmaktadır. Yücel’e (2007: 154) göre grup çalışmaları, “öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini, tartışma, kendini savunabilme becerilerini arttıracaktır”. Bu noktada teşvik için gerek fiziksel ders ortamında gerekse bağımsız öğrenmeyi de destekleyecek biçimde ders dışı grup çalışmaları, güdülenmeyi artıran etkiler yaratacaktır.

h. Güncellik

Bir metin, öğrencileri, kendileri için önem taşıyacak bir harekete yönlentiyecek, uygundur. Açıklamak gerekirse, eğitimci metnin öğrenciler için önemli ve anlamlı olduğunu açıklamalıdır. Güncellik, bu anlamda bir metnin yeni ya da eski olması ile ilgili bir durum değildir. Özgün yazılı bir eserin güncellenmesi diye bir şey söz konusu olamayacağından, metin seçimi ve kullanımında metnin öğrenme ortamına uygunluğu kontrol edilmelidir.

⁴ Reiß (1993: 1), metin sınıflandırmasındaki çıkış noktasını ‘metin tipinin seçilecek çeviri yöntemini belirlediği savı’ olduğunu belirtmekte, bunu da ‘birbirinden farklı metin tiplerinin, değişik eşdeğerlik ölçütleri ve birbirinden farklı çevirmen eylemlerini gerektirdiği’ne dayandırmaktadır.

5. Sonuç

Dikkat edilirse, bu çalışma kapsamında burada açılan metin seçimi ölçütleri, birbirleri ile ilişkili olarak ele alınırsa, sonuçları izli davranış değişikliği olarak tanımlanabilecek eğitimde görülebilir ve ölçülebilir hale gelecektir. Çünkü anılan ölçütler, birbirlerini tülemekte hatta gerektirmektedir. Bu genel ilkeler, bir çerçeve sunmaktadır, bu yönüyle bir çeviri eğitimcisinin hangi derste hangi metni seçeceğini çok özel olarak belirlememektedir. Bu anlamda bu çerçeve, eğitimcilerin kararlarını zorunlu olarak gerektirecek öncüller biçiminde değil, ilkesel öneriler biçiminde değerlendirilmelidir.

Kendi kendine öğrenmenin ötesinde kurumlardan alınan eğitim, genel-geçer ölçütlere, ilkelere dayanmaktadır. Eğitim-öğretim bu yönü ile bir plan ve program sahasıdır. Zira öğrenenlerin hazırbulunuşluk düzeyleri her daim yüksek bir homojenlik göstermemektedir. Akademik çeviri eğitimindeki ölçütlerden biri materyallerin ne şekilde seçilip hazırlanacağıdır. Bu yönüyle çeviri uygulaması yaptırılan derslerde öğrencilere sunulan her bir metin, birer ders materyalidir. Çeviri'yi filoloji ve dil eğitimi alanlarından farklı biçimde 'amaç' olarak gören akademik çeviri eğitimi, çeviri derslerinde metin seçimi konusunu ayırıştırıcı ve derinlikli değerlendirmektedir. Bu yönüyle filoloji ve dil eğitimi bölümlerinde verilen çeviri dersleri ile çeviri bölümlerinde verilen çeviri dersleri arasında oldukça temel ve merkezi bir ayırım, ayırışma söz konusudur.

Akademik çeviri eğitiminin hedeflerinden biri, öğrencileri/ çevirmen adaylarını meslek yaşantısına hazırlamaktır. O halde eğitim, çeviri dünyasını yansıtmalı, canlandırmalıdır. Çeviri dünyasında ise çevirinin, 'kaynak metnin alınıp bir hedef dile taşınması'ndan öte bir içerimi vardır. Açmak gerekirse, profesyonel çevirmenler çeviri sürecinde 'yalnızca kaynak metne odaklanmak, kaynak metni çıkış noktası yapmak' biçimindeki bir anlayışla mekanik bir süreci işletmezler, erek kitleyi, çeviri görevini, işvereni de sürece katarak çevirilerini belli bir amaca göre yaparlar. Dolayısı ile çeviri derslerinde öğrencilerin önüne bir kaynak metin koyarak 'çevirin!' talebinde bulunmak çevirinin gerçekliği ile örtüşmemektedir. Yapılacak olan, çeviri durumunun öğrencilere/ çevirmen adaylarına anlatılması, tasvir edilmesidir. Bu doğrultuda öğrencilere bir metni öncelikle 'hangi durumda ve kimlere yönelik çevirdiği' başta olmak üzere çeviri sürecine etki edecek bütün bilgilerin verilmesi gerekir. KM çözümlemesi temelinde metin dışı bilgileri, EM tasarımı düzeyinde çeviri işinin müşterisini, işverenini, erek kitleyi, erek dizgedeki yayın mecrası gibi bilgileri içermeyen bir çeviri görevi, çevirinin oluşum mekanizmalarını göstermeyecek ve eksik kalacaktır.

Kaynakça

- Akalin, Rahman** (2016): "Akademik Çeviri Eğitimi Açısından Çeviri Edinci Kavramı ve İçerimleri". İçinde: Diyalog. *Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 2016/2, s. 56-65.
- Amman, Margrett** (2008): *Akademik Çeviri Eğitimine Giriş*. (Çev. Deniz Ekeman) İstanbul: Multilingual.
- Birkan-Baykan, Esra** (2013): "Çeviri Eğitiminde Çeviri /Çevirmenlik Edinci: Problem Çözme ve Karar Verme Konusunda Bir Farkındalık Uygulaması / Translation / Translator Competence in Translator Training". İçinde: *İ. Ü. Çeviribilim Dergisi*, Sayı: 7, s. 103-125.

- Eruz, Sakine** (2003): *Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Eruz, Sakine Esen** (2008): *Akademik Çeviri Eğitimi. Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi*. İstanbul: Multilingual.
- Eser, Oktay** (2014): “Çeviri Eğitiminde Edinç Kavramının Değerlendirilmesi- Türkiye Örneği (Assesment of the Concept of Competence in Translator Training – The Turkish Experience)”. İçinde: *The Journal of International Social Research*, Volume: 7, Issue: 33, s. 135-156.
- Gallagher, John Desmond** (1985): *German-English Translation*. Wien-München: Oldenbourg.
- Gündoğdu, Mehmet** (2004): “Çeviribilimde Kuram-Uygulama İlişkisi”. İçinde: *4. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı. 17-19 Haziran 2004. Çanakkale, s. 93-101.
- Haensch, Günther** (1982): *Deutsche Texte zum Übersetzen*. München: Hueber.
- Hönig, Hans G.** (2011): “Übersetzen lernt man nicht durch Übersetzen”. İçinde: Ş. Bahadır, D. Dizdar, S. Hagemann ve Andreas F. Kellat (Yay.): *Übersetzen lernt man nicht durch Übersetzen. Translationswissenschaftliche Bibliothek, Band 3*. Berlin: Saxa Verlag, s. 59-72.
- İnci, Ülker** (1997): “Çeviri Eğitimine Nereden Başlıyoruz” İçinde: T. Kurultay ve İ. Birkandan (Yay.). *Forum: Türkiye’de Çeviri Eğitimi. Nereden Nereye*. İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 83-87.
- Kautz, Ulrich** (2000): *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: Iudicium Verlag.
- Königs, Frank Gerhard** (1986): “Der Vorgang des Übersetzens: Theoretische Modelle und praktischer Vollzug”. İçinde: *Lebende Sprachen* 1, s. 5-12.
- Nord, Christiane** (1989): “Textanalyse und Übersetzungsauftrag”. İçinde: Frank G. Königs (Yay.), *Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht. Neue Beiträge zu einem alten Thema*. München: Goethe-Institut, s. 95-119.
- Nord, Christiane** (1991): *Textanalyse und übersetzen. Theoretische Grundlagen. Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse* (1. Aufl. 1988). Heidelberg: Groos.
- Nord, Christiane** (1995): *Textanalyse und Übersetzen (3. Auflage)*. Tübingen: Julius Groos Verlag.
- Nord, Christiane** (2013): “İlk Cümleyi Kim Almak İster. Çeviri Dersinde Yeni Çalışma Yöntemleri Hakkında Düşünceler” (Çevirmen: Mehmet Tahir Oncu). İçinde: Faruk Yücel (Yay.): *Çeviribilimin Paradigmaları. Çeviri Seçkisi*, s. 39-60.
- Öztürk, Ali Osman** (1998): “Çeviri Derslerinin Sorunları”. İçinde: *6. Germanistik Sempozyumu Bildirileri (27-28 Ekim 1997). Açılımlar – Olanaklar ve Ereklere*. Mersin, s. 380-392.
- Reiß, Katharina** (1974): “Zur Bestimmung des Schwierigkeitsgrades von Übersetzungen”. İçinde: *Mitteilungsblatt für Dolmetscher und Übersetzer* 20, 3, s. 1-6.
- Reiß, Katharina** (1976): *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Heidelberg: Groos.
- Reiß, Katharina** (1977): “Übersetzen und Übersetzung im Hochschulbereich”. İçinde: *Die Neueren Sprachen* 26, s. 535-548.
- Reiß, Katharina** (1993): *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. 3. Unveränderte Auflage. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Schneider, Gisela** (1976): *Französisch-deutsche Übersetzung*. München: Hueber.
- Vermeer, Hans** (1986): “Übersetzen als kultureller Transfer”. İçinde: Mary Snell-Hornby (Yay.): *Übersetzungswissenschaft- Eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis* Tübingen – Basel: UTB 1915, s. 30-53.
- Yücel, Faruk** (2007): “Etkili Bir Çeviri Eğitimi”. İçinde: *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, s. 144-155.